

Становлення комуністичного руху. Частина 3. «Перший Інтернаціонал»

**Становлення
комуністичного руху.
Частина 3.
«Перший
Інтернаціонал»**

UA.POLITSTURM.COM

Знати і розуміти найбільші історичні здобутки комуністичного руху, знати, які проблеми стояли перед ним у минулому і як вони вирішувалися — це означає мати потужний засіб для вибору правильних шляхів вирішення сучасних проблем.

Третю частину цієї серії матеріалів присвячено розгляду процесу становлення Першого Інтернаціоналу, особливостям структури організації, ідеологічній боротьбі всередині Інтернаціоналу та перемозі марксизму, висвітленню позиції, щодо профспілок та страйків, колективної власності, кооперативів, трудового законодавства, національного питання та політичної боротьби робітничого класу. Також в матеріалі висвітлено діяльність Інтернаціоналу у часи франко-пруської війни 1870-1871рр. та Паризької комуни, причини розпуску організації та її історичне значення.

Звісно, спочатку Інтернаціонал не називався Першим Інтернаціоналом. Ця назва, під якою він тепер відомий, була дана йому після заснування Другого Інтернаціоналу. Офіційно він називався Міжнародним Товариством Робітників. Проте сучасники, як друзі, так і вороги, говорили про нього як про Інтернаціонал.

Міжнародне Товариство Робітників було засноване у 1864 році та проводило активну діяльність у європейських країнах до 1872 року, хоча після цього воно не припинило свого існування. Формально його керівний орган — Генеральна Рада — було переведено до Сполучених Штатів Америки, де Товариство на конференції у Філадельфії, що відбулася 1876 року, було остаточно розпущено.

1. Становлення Інтернаціоналу

Створення Першого Інтернаціоналу 28 вересня 1864 року на міжнародних робочих зборах, що відбулися в лондонському Сент-Мартінс-холі, було результатом низки підготовчих заходів, вжитих протягом двох попередніх років.

У травні 1862 року на Всесвітній виставці в Лондоні виборна делегація представників французьких професійних спілок зустрілася з представниками англійських тред-юніонів і обговорила план створення міжнародної робочої організації. Ці контакти продовжувалися. Вони отримали подальший розвиток у наступному році, коли громадянська війна в Америці та, як результат, наступна за нею бавовняна криза в Англії принесли текстильникам Ланкашира неймовірні бідства.

Правлячий клас Великобританії відкрито висловлював свої симпатії рабовласникам Півдня і прагнув настроїти народні маси своєї країни проти Півночі, використовуючи при цьому вкрай важке становище робітників текстильної промисловості. Але все було марно. Ланкаширські текстильники та англійський робітничий клас загалом, а також народний рух твердо підтримували Північ і виступали за відміну рабства в США.

В Англії були організовані комітети та відбулися мітинги на підтримку робітників текстильної промисловості Англії та прихильників Півночі, а у Франції – мітинги на підтримку польського повстання 1863 року.

22 липня 1863 року у Лондоні відбувся мітинг на підтримку польського повстання за участю керівників французьких та англійських робітників, які розширили контакти, встановлені у попередньому році. З ініціативи Лондонської ради тред-юніонів 23 липня відбулося спільне засідання представників англійських та французьких робітників з представниками польських та німецьких робітників. Це засідання утворило комітет для вироблення Звернення до французьких робітників із пропозицією скликати міжнародні робочі конгреси, щоб «обговорити важливі питання, від яких залежить міжнародний світ» [1].

Відповідь французьких робітників була зачитана їх делегацією на зборах у Сент-Мартінс-холі 28 вересня 1864 року. Французькі представники запропонували план створення міжнародної робочої організації шляхом заснування центральної комісії у Лондоні, що включає представників від робітників усіх країн та з підкомісіями у головних містах Європи, щоб вони виробили Установчий Маніфест та Статут та підготували скликання міжнародного конгресу наступного року. У резолюції, одногосно прийнятій на мітингу, цей план схвалили:

«Заслухавши відповідь наших французьких братів на наші звернення, справжні збори ще раз палко вітають їх, і оскільки їхній план складено на користь усіх трудящих, то збори приймають його як основу Міжнародного товариства, обирають Комітет, надавши йому право дообрання нових членів, і доручають розробити статут та регламент для цього Товариства»[2].

Резолюцію було внесено від імені англійської делегації, підтримано представником німецьких робітників Еккаріусом, якому Маркс доручив представляти на мітингу німецьких робітників, а також представниками Франції, Польщі та Ірландії. Було обрано Тимчасового комітету, який одержав повноваження збільшувати кількість своїх членів шляхом кооптації. Згодом цей комітет став відомим як Генеральна Рада. До нього увійшов Карл Маркс, який був присутній на зборах, за його словами, «у вигляді безмовної фігури на трибуні»[3].

Саме Маркс склав Установчий Маніфест та Статут Міжнародного Товариства Робітників, які були прийняті Тимчасовим комітетом та остаточно затверджені у 1866 році на Першому конгресі Інтернаціоналу у Женеві.

2. Структура організації Першого Інтернаціоналу

За своєю структурою Перший Інтернаціонал представляв більш розвинену, ніж це можливо в період діяльності Союзу комуністів, організацію робітничого руху, відповідну значному поширенню капіталістичної промисловості у Європі у третій чверті XIX століття. Союз комуністів був асоціацією невеликих груп революційних борців та робітників, об'єднаних загальною теорією та єдиним керівництвом. Перший Інтернаціонал вперше зміг об'єднати організований рух всього робітничого класу, особливо в Англії та Франції, а у певній мірі й в інших європейських країнах.

Ця перша спроба організувати міжнародний робітничий клас у вигляді об'єднаної сили була кроком вперед і означала, що на даній стадії історичного розвитку Перший Інтернаціонал складався з різних революційних елементів різних країн, відображаючи тим самим характер і рівень розвитку руху робочого класу в кожній країні і представляючи різні та часто суперечливі тенденції та теоретичні погляди.

Робочі організації Англії, як метрополії капіталізму й колиски організованого робітничого руху, становили найсильнішу частину Першого Інтернаціоналу, центр якої був у Лондоні. Англійські представники у Генеральній Раді були одними з основних прогресивних керівників цехових тред-юніонів кваліфікованих робітників та руху робітничого класу за демократичні реформи: це були Роберт Аплгарт та Вільям Крімер, представники теслярів, Джордж Оджер, секретар Лондонської ради тред-юніонів та інші. Вони не були революціонерами, і більшість їх дотримувалася реформістського тред-юніонізму. Вони, звичайно, надавали значення Інтернаціоналу як засобу розвитку міжнародної профспілкової солідарності та підтримували різноманітні прогресивні демократичні рухи.

Другою сильною складовою Першого Інтернаціоналу були французькі робітничі організації. Більшість їх становили прибічники поглядів Прудона, дуже плутаного пророка дрібнобуржуазного соціалізму, а по суті анархізму, якому Маркс завдав нищівного удару 1847 року у своїй роботі «Бідність філософії», написаної у відповідь книжку Прудона «Філософія бідності».

Прудон заперечував політичну боротьбу робітничого класу, необхідність створення політичної партії, страйку та класову боротьбу. Він пропагував «безболісне» усунення капіталізму шляхом створення широкої мережі продуктивних та споживчих кооперативів чи «суспільств взаємодопомоги» із вільним кредитом від «народних банків».

Прудон помер 1865 року. Його прихильники почали відходити від деяких поглядів, вступивши на шлях участі в найпростіших формах політичної боротьби. Але його теорії продовжували сильно впливати і на тих, хто брав участь у створенні Інтернаціоналу і грав у ньому керівну роль: наприклад, гравер Анрі Толен, який згодом виступив проти Паризької Комуні, перейшовши на бік версальців, за що його виключили з Інтернаціоналу; або палітурник Варлен, який став членом Комуні і був розстріляний версальцями.

На меншу частину французьких робітників сильний вплив мав Бланкі, комуніст-революціонер, послідовник Бабефа і Буонарроті. У квітні 1850 року, тобто за чотирнадцять років до утворення Міжнародного Товариства Робітників, Маркс і Енгельс підписали в Лондоні з французькими емігрантами-бланкістами та з представниками революційного крила чартистів угоду про створення «Всесвітнього товариства комуністів-революціонерів». Метою суспільства було «скидання всіх привілейованих класів, підпорядкування цих класів диктатурі пролетаріату» [4].

Однак політична концепція Бланкі та його прихильників повністю зводилася до збройного повстання силами еліти змовників та ігнорувала необхідність створення професійних спілок та масових політичних партій робітничого класу.

У Німеччині в цей час на робітників сильно впливав Лассаль, який в 1863 році заснував Загальний німецький робочий союз і таким чином очолив політичну організацію німецького робітничого класу. Деякі свої ідеї Лассаль запозичив у Маркса, хоч і тлумачив їх у спотвореному вигляді. Він змішував свою дуже непослідовну критику капіталізму з небезпечними утопічними планами заміни капіталізму кооперативами, що субсидуються урядом. Виходячи з хибних передумов, він почав заgravати, а потім вступив у союз з канцлером Бісмарком, який прагнув взяти під свій контроль робочий рух, що зароджується, щоб дезорганізувати його.

Лассалья було вбито у Швейцарії на дуелі за місяць до створення Інтернаціоналу. Його послідовники взагалі утрималися від участі в роботі Інтернаціоналу нібито з тих причин, що це може спричинити переслідування поліції. Пізніше, в 1869 році, в Ейзенаху під керівництвом В. Лібкнехта та А.

Бебеля на загальній основі марксизму була створена Німецька соціал-демократична робітничка партія. Вона приєдналася до Інтернаціоналу.

Іншим чинником, що свідчить про початкову стадію руху робітничого класу в цей час, особливо в Іспанії та Італії та частково у Швейцарії та інших країнах, був вплив анархізму. Головним представником цього напрямку був Бакунін, але його спроби розколоти Перший Інтернаціонал відносяться до пізнішого періоду.

Беручи до уваги ту обставину, що у створенні Першого Інтернаціоналу брали участь такі дуже різні і навіть докорінно несумісні один з одним групи та організації, що мали суперечливі тенденції, сучасник цілком міг би дійти висновку, що ця спроба, подібно до попередніх, буде безрезультатною. Справді, лише теоретичне і практичне розуміння умов розвитку руху робітничого класу та реальної ситуації всередині кожної країни могли спрямовувати рух мас у бурхливі моменти історії та не доводити справу до краху, об'єднувати різні за своїм характером суспільні сили, не сповзаючи при цьому на шлях безглузких компромісів і зуміти знайти платформу загальних дій робітничого класу. Саме така теоретична зрілість та практичне розуміння ситуації діячами Інтернаціоналу повинні були врятувати його і назавжди зробити цю організацію видатним досягненням історії. І це було досягнуто завдяки теорії наукового комунізму, яку практично втілювали в життя Маркс та Енгельс з моменту заснування Інтернаціоналу і до кінця його існування.

Що ж до організаційної будови Інтернаціоналу, то він був демократичною і водночас централізованою організацією. І в цьому була його характерна риса. До складу Інтернаціоналу в усіх країнах входили окремі революціонери, які сплачували внески та мали членські квитки. У цьому відношенні Перший Інтернаціонал був прототипом єдиної міжнародної партії робітничого класу. У той же час професійні спілки, кооперативи та інші організації робітничого класу входили не прямо до Інтернаціоналу, а до його національних секцій чи Центральних комітетів, що діяли в багатьох країнах. На чолі всіх цих організацій та індивідуальних членів стояла Генеральна Рада, що знаходилася в Лондоні, в якій були представники від кожної країни.

Конгреси Інтернаціоналу, які скликалися щорічно — в 1866, 1867, 1868, 1869 і в 1872 роках, — були вищим суверенним органом Інтернаціоналу і виражали його демократичний характер.

Генеральна Рада Інтернаціоналу здійснювала централізоване керівництво всіма ланками цієї організації, і безстрашна політична діяльність його керівного складу різко відрізнялася від виконавчо-інформаційних функцій Міжнародного соціалістичного бюро Другого Інтернаціоналу, яке керувало місцевими організаціями, переважно у вигляді листування.

На Базельському конгресі Першого Інтернаціоналу 1869 року Аплгарт повідомив, що у Англії діяло 230 секцій Інтернаціоналу, які налічували 95 тисяч членів, грошовий фонд яких сягав 1700 фунтів стерлінгів. На цьому конгресі було повідомлено, що в Бельгії налічувалося 64 тисячі членів, а в Австрії, незважаючи на закон про заборону діяльності секцій Інтернаціоналу, - 13 350 членів. У Франції та в інших країнах через поліцейські переслідування важко було зібрати відомості про кількість членів організації. Статистичні дані, які були в наявності у Генеральній Раді, звичайно, не могли бути ґрунтовно перевірені. На Базельському конгресі повідомлялося про такі випадки, коли в будь-якій країні, після того, як Інтернаціонал надавав підтримку страйку, всі члени даної профспілки в повному складі колективно вступали до Інтернаціоналу.

Під час переслідування паризькою поліцією французьких членів Інтернаціоналу в червні 1870 року прокурор привів такі дані про чисельний склад Інтернаціоналу: Франція — 433 785; Швейцарія — 45 тисяч; Німеччина — 150 тисяч; Австро-Угорщина — 100 тисяч; Великобританія — 80 тисяч; Іспанія — 2728. До цих поліцейських даних слід ставитись дуже обережно.

Немає сумніву в тому, що Інтернаціонал викликав панічний страх у правлячих класів у всіх країнах не тільки тому, що він проголосив своєю революційною метою знищення капіталізму і встановлення політичної влади робітничого класу, але й завдяки широкій підтримці, яка виявлялася в організації найпростіших форм практичної солідарності робітничого класу під час страйків, які мали безпосередній ефект.

Такий успіх Інтернаціоналу визначався роллю Генеральної Ради, яка здійснювала постійне політичне та практичне керівництво міжнародним робітничим рухом. Основою цього керівництва з боку Генеральної Ради — добровільної та моральної, а не «авторитарної», на що пізніше Бакунін необґрунтовано скаржився, — була невтомна активна діяльність Маркса.

У 1866 році Марксу було запропоновано посаду голови Інтернаціоналу, але він відмовився від неї і в наступному році домігся скасування цієї посади. Протоколи Генеральної Ради, які нарешті стали виходити у світ, показують цю безперервну активну діяльність Маркса в Інтернаціоналі та його пряме керівництво всіма питаннями, великими і малими, і, між іншим, ще раз викривають поширену про нього недругами стару легенду як про «книжкового черв'яка у Британському музеї», який нібито не має «контакту з реальним світом».

Заслугує на увагу той факт, що поява в 1867 році основної теоретичної роботи Маркса — першого тому «Капіталу» (робота, якою, як він писав, «я приніс у жертву здоров'я, щастя життя і сім'ю» [5]) — збіглася з періодом його найбільш активної діяльності з політичного і практичного керівництва Інтернаціоналом, у тому числі підтримка їм тісних контактів з робітничим рухом, що тоді розвивався в ряді країн, особливо в Англії, і керівництво їм.

3. Ідеологічна боротьба в Першому Інтернаціоналі. Перемога марксизму над ворожими течіями

Перший Інтернаціонал був не лише першою організацією, яка здійснювала керівництво міжнародним робітничим рухом у всіх економічних та політичних питаннях протягом восьми років своєї активної діяльності. Він був також полем битви.

У запеклих дебатах, що відбувалися на конгресах Інтернаціоналу, засіданнях Генеральної Ради, а також усередині національних секцій, були піддані дискусії та перевірки всі теорії та течії, що виникли в робітничому русі, і боротьба між ними була доведена до кінця, внаслідок чого марксизм отримав перевагу в лавах робітничого класу. Ось чому Другий та Третій Інтернаціонали були створені на відкрито проголошеній марксистській основі.

Даючи у листі до Ф. Больте у листопаді 1871 року ретроспективний огляд діяльності Інтернаціоналу в останній період його існування, Маркс резюмував:

«Інтернаціонал був заснований для того, щоб замінити соціалістичні та напівсоціалістичні секти справжньою організацією робітничого класу для

боротьби. Початковий Статут та Установчий Маніфест відразу ж вказують на це. З іншого боку, Інтернаціонал не зміг би зміцнитись, якби сектантство не було вже розбите ходом історії.

Розвиток соціалістичного сектантства та розвиток справжнього робітничого руху завжди знаходяться у зворотному відношенні один до одного. Секти мають своє (історичне) виправдання, лише доки робітничий клас ще не дозрів для самостійного історичного руху. Як тільки він досягає такої зрілості, всі секти стають реакційними.

Втім, в історії Інтернаціоналу повторилося те саме, що завжди виявляється в історії. Застаріле прагне відновитися і зміцнитися в рамках форм, що знову виникли.

Історія Інтернаціоналу теж була безперервною боротьбою Генеральної Ради проти сект та дилетантських дослідів, які прагнули зміцнитися всередині самого Інтернаціоналу всупереч справжньому руху робітничого класу. Ця боротьба велася на конгресах і ще більшою мірою шляхом негласних переговорів Генеральної Ради з окремими секціями» [6].

Виконати це завдання було нелегко, оскільки, як зазначалося, початкові форми руху робітничого класу і зачатки соціалістичних чи напівсоціалістичних теорій у різних країнах були дуже різними і плутаними. Немає прикладу більш компетентного і видатного застосування теоретичного і практичного методу марксизму, ніж той метод, з якого Маркс взявся за вирішення важких задач у ситуації, що склалася. Спроба нав'язати готову доктрину як догми суперечила б усьому духу марксизму.

Метод Маркса полягає в тому, щоб намітити у прийнятних формулюваннях, враховуючи характер сучасного робітничого руху, початкову основу для угоди про спільні дії. Потім, виходячи з характеру боротьби робітників та їх вимог, поглибити їхнє розуміння і підійти до вирішення більш фундаментальних проблем, продовжуючи в той же час непримиренну боротьбу проти будь-якого сектантського спрямування та теоретичної плутанини, які могли загальмувати та розколоти робітничий рух.

Готуючи Установчий Маніфест, в якому були сформульовані основні принципи побудови Інтернаціоналу, викладено його програму і поставлено завдання завоювання політичної влади пролетаріатом, Маркс визнав, як він пояснив це в листі до Енгельса в листопаді 1864 року, що потрібен час для того, щоб можна було користатися колишньої сміливістю мови з метою збереження підтримки робітничого руху, що представляється керівниками англійських тред-юніонів.

«Було дуже важко зробити так,— писав Маркс Енгельсу,— щоб наші погляди були виражені у формі, яка б робила їх прийнятними для сучасного рівня робочого руху. Ці самі люди тижнів через два влаштуватимуть мітинги разом із Брайтом і Кобденом (прим.ред. - брит.фабриканти та бурж. політичні діячі ліберального спрямування) з приводу виборчого права. Потрібен час, поки рух, що прокинувся, знову уможливить колишню сміливість мови. Необхідно бути сильним по суті, м'яким за формою» [7].

У цьому ж листі він зазначає:

«Мене лише зобов'язали у вступі до «Статуту» вставити дві фрази про «обов'язки» і «право», та про «істину, моральність і справедливість», але вони вставлені таким чином, що це не може завдати жодної шкоди» [8].

Дивно, як багато дурниць було сказано з приводу цієї простої і водночас глибокої заяви. Деякі апологети капіталізму намагалися витлумачити його як

«іронічне» або «жартівливе». Інші противники марксизму намагалися знайти в ньому доказ того, що марксизм є «аморальним» та звільняє людину від концепції морального обов'язку, дотримання ним справедливості та поваги до істини, які ніби слід відкинути як «буржуазний забобон» заради нігілізму.

Насправді ж Маркс просто оцінив типovu для Мадзіні балаканину про якесь абстрактне вічне «право», «борг», «істину, моральність і справедливість», що ніби перебувають поза класами та історією, як жажливу нісенітницю. Однак, щоб не допустити підміни обговорення головного завдання, що стояло тоді перед робітничим класом, загальною філософською дискусією, він готовий був примиритися з необхідністю включення таких абстрактних фраз, аби досягти згоди на засадах класової боротьби та домогтися постановки завдання завоювання пролетаріатом політичної влади. Тому небажані фрази були вставлені таким чином, що вони не могли «завдати жодної шкоди».

Цю реалістичну тактичну лінію Маркс пояснив у листі Кугельману у жовтні 1866 року, коли складав програму для делегації Генеральної Ради на першому конгресі Інтернаціоналу, що відбувся у Женеві:

«Я обмежив її навмисно такими пунктами, на які робітникам можна безпосередньо погодитися і діяти спільно, і які дають потребам класової боротьби та організації робітників у клас безпосередній матеріал і поштовх».

У листі Енгельсу у березні 1869 року Маркс так описав свій метод поступового розвитку теоретичного розуміння на основі реального досвіду в ході спільної боротьби та обговорення проблем розвитку робітничого руху:

«Оскільки ступінь розвитку різних загонів робітників однієї і тієї ж країни, а також робітничого класу різних країн неминуче дуже різна, то й дійсний рух неминуче отримує своє вираження в надзвичайно різних теоретичних формах.

Спільність дій, яку Міжнародне Товариство Робітників викликає до життя, обмін ідеями за допомогою різних органів секцій у всіх країнах, нарешті, безпосереднє обговорення на загальних конгресах поступово призведуть до створення для всього робочого руху також загальної теоретичної програми» [9].

Із самого початку Маркс стикався з проблемою необхідності протистояти спробам прямого впливу буржуазії, буржуазних демократів і республіканців, які намагалися перетворити Інтернаціонал на підконтрольний їм орган. З приводу першого проекту Статуту, складеного секретарем Мадзіні Вольфом (пізніше було викрито як бонапартистського шпигуна), Маркс зауважив, що «це було, очевидно, куховарство Мадзіні» [10].

Проект програми підготував також старий оуеніст Вестон, якого Маркс вважав «дуже милою і славною людиною». Однак цей Вестон склав «надзвичайно плутану і неймовірно багатослівну програму» [11].

Проект «декларації принципів» був підготовлений французьким емігрантом Ле Любе, в якому «ту справу проглядав Мадзіні крізь оболонку найрозпливчастіших уривків французького соціалізму» [12]. Після обговорення в підкомісії (Маркс писав Енгельсу, що в нього «було тверде рішення по можливості не залишити без зміни жодного рядка цієї нісенітниці») [13]. Маркс отримав згоду на те, щоб документи були залишені йому «для перегляду» [14].

На основі всіх матеріалів він написав зовсім новий Установчий Маніфест і Статут Міжнародного Товариства Робітників, які були прийняті одногосно, «з великим ентузіазмом» усіма членами Генеральної Ради, пізніше затверджені на конгресі в Женеві.

Установчий Маніфест поряд із «Маніфестом Комуністичної партії» незмінно залишається класичним документом, у якому чітко сформульовані завдання та принципи пролетарського руху.

Протягом першого року в різних країнах, особливо у Франції, а також в Англії, все ще мали місце спроби з боку буржуазно-ліберальних демократів вирвати керівництво з рук представників пролетарського руху. Але ці спроби зазнали невдачі. Кількість представників робітничого класу в Генеральній Раді було збільшено, а до кінця 1865 більшість прихильників буржуазної демократії пішла з організації.

Складніша тактична проблема виникла у зв'язку з тим, що провідну роль у русі грали керівники англійських ліберальних тред-юніонів, які становили основну масу членів у Генеральній Раді. Керівний центр Інтернаціоналу перебував у Лондоні і англійський робітничий рух був безпосередньо пов'язаний з Генеральною Радою, оскільки Англія не мала своєї національної ради. Маркс завжди наголошував на вирішальному значенні Англії для Інтернаціоналу. Насправді, в одному випадку він навіть писав у листі до З.Мейера та А.Фогта:

«Англія, як метрополія капіталу, як держава, яка досі панує на світовому ринку, є поки що найважливішою країною для робочої революції і до того ж єдиною країною, в якій матеріальні умови цієї революції досягли певної міри зрілості. Тому найважливіша мета Міжнародного Товариства Робітників – прискорити соціальну революцію в Англії» [15].

Виходячи з історичного значення капіталізму в Англії та боротьби її робітничого класу в дану епоху і враховуючи ту велику роль, яку відігравав в Інтернаціоналі рух англійського пролетаріату, керівництво Інтернаціоналу вважало, що запорукою успішної діяльності Інтернаціоналу було встановлення співпраці з британськими тред-юніонами і радикальними представниками робітничого класу.

Успіх, досягнутий Марксом у вирішенні цієї проблеми, тобто у встановленні в тих умовах тісної та активної співпраці з тред-юніонами та робочим рухом в Англії, незважаючи на всю очевидну обмеженість керівництва старої робочої аристократії, успіх, досягнутий на основі простої спільної та безпосередньої зацікавленості у спільних діях у поточної економічної та політичної боротьби, без важливих поступок, але й без непотрібних розбіжностей, є постійним прикладом майстерного застосування марксистської стратегії та тактики.

Між іншим, це є відповіддю тим неосвіченим писакам, які досі намагаються увічнити старе, карикатурне зображення Маркса як «неймовірно сварливого і впертого старого пана». Маркс у листі до Кугельмана вказував:

«Нам вдалося залучити в рух єдину справді велику робочу організацію — англійські тредюніони, які раніше займалися виключно питаннями заробітної плати. Засноване нами англійське суспільство для боротьби за загальне виборче право (Центральний комітет цього товариства складається наполовину з робітників — членів нашого Центрального Комітету) влаштувало з їхньою допомогою кілька тижнів тому грандіозний мітинг, на якому виступали лише робітники. Про результати його Ви можете судити з того, що «Times» у двох номерах поспіль присвятив цьому мітингу свої передовиці» [16].

Немає сумніву в тому, що агітація, що проводилася Лігою реформи, створеної прогресивнішими керівниками тред-юніонів, які були водночас членами Генеральної Ради Інтернаціоналу, відіграла важливу роль в успішній боротьбі за розширення виборчого права, в результаті якої англійський парламент 1867 року прийняв відповідний закон.

Британські тред-юніони приєдналися безпосередньо до Генеральної Ради Інтернаціоналу, оскільки Генеральна Рада функціонувала і як федеральна рада для Англії. Такими відділеннями Інтернаціоналу стали: Товариства робітників-мулярів; Національна спілка шевців (за рішенням їхньої конференції у березні 1865 року).

На час скликання конгресу Інтернаціоналу в Женеві в 1866 році Генеральна Рада повідомила про те, що тринадцять англійських професійних спілок було прийнято до членів Інтернаціоналу.

На час відкриття Лозанського конгресу в 1867 року до Інтернаціоналу вступило ще тринадцять англійських профспілок.

Конференція британських тред-юніонів у Шеффілді в 1866 році ухвалила резолюцію, яка рекомендувала всім представленим на конференції професійним союзам приєднатися до Інтернаціоналу.

Лондонська рада тред-юніонів, яка була провідним органом до того, як у 1868 році було створено Британський конгрес тред-юніонів (БКТ), прийняла у 1866 році резолюцію про встановлення союзу з Інтернаціоналом. 1869 року Британський конгрес тред-юніонів наполягав на приєднанні до Інтернаціоналу всіх тред-юніонів Великобританії.

У той же час Маркс не робив жодних ілюзій щодо обмеженості реформістських лідерів робочої аристократії і іноді в приватних листах у вельми недвозначних висловах відверто висловлював свою думку про їх якості та роль. І коли нарешті справа дійшла до боротьби за основні принципи, пов'язані з питанням підтримки Паризької Комуні, Маркс не вагався перед розривом з цими лідерами.

Секретар Лондонської ради тред-юніонів Оджер, а також Лекрафт публічно відкинули звернення «Громадянська війна у Франції», що було блискучим захистом Паризької Комуні, написане Марксом і схвалене та видане Генеральною Радою; через це вони вийшли зі складу Генеральної Ради. Проте Маркс у роботі «Історія Міжнародного Товариства Робітників, вигадана паном Хауеллом» зазначив, «що інші дев'ятнадцять присутніх англійських членів вітали «звернення» [17].

У перші роки існування Інтернаціоналу основна боротьба була спрямована проти теорій Прудона, вплив якого був ще дуже сильним серед значної частини представників французьких робітників. У 1866 році на Женевському конгресі Інтернаціоналу і в 1867 році на конгресі в Лозанні стала неминучою запекла боротьба проти теорій Прудона з основних питань про політичну боротьбу та завоювання пролетаріатом політичної влади; про роль професійних спілок та страйків; про робоче законодавство. З усіх цих питань над прудоністами було здобуто перемогу.

Прибічники Прудона досягли лише певного успіху, отримавши у Женеві більшість із питання про заснування Інтернаціоналом загального кредитного банку (нічого з цього не сталося), а в Лозанні вони отримали більшість за своїми пропозиціями про народні банки та організації робочого кредиту. Однак з усіх основних питань плутанні теорії прудонізму були викриті та розбиті, і марксизм повів переможну боротьбу за поширення основних положень програми пролетаріату та його стратегії. Після Лозанського конгресу вплив прудонізму ослаб.

У пізніші роки довелося вести серйозну боротьбу проти вельми безпринципних виступів анархістів, очолюваних Бакуніним та його Міжнародним альянсом соціалістичної демократії, який намагався послабити вплив Інтернаціоналу в

Європі, а потім розколоти його зсередини. Ці події належать до заключного періоду існування Інтернаціоналу.

4. Конгреси Першого Інтернаціоналу та їх основні рішення

Конгреси Першого Інтернаціоналу відбувалися 1866 року у Женеві; 1867 року — у Лозанні; 1868 року — у Брюсселі; 1869 року — у Базелі. У 1870 році конгрес не відбувся через франко-пруську війну. У 1871 році в Лондоні відбулася конференція делегатів, оскільки в умовах поліцейського терору, що панував тоді, не можна було скликати відкритий конгрес Інтернаціоналу. Фактично останній конгрес І Інтернаціоналу відбувся 1872 року в Гаазі.

На цих конгресах було обговорено всі основні питання пролетарського руху. Між представниками протиборчих напрямів та різних течій відбувалася запекла полеміка. Дуже важливі дебати відбувалися також і на засіданнях Генеральної Ради. Також багато додаткових дискусій і висловлювань із спірних питань містилося у листуванні між Генеральною Радою та федеральними радами у різних країнах. Бували періоди, коли одному Марксу без сторонньої допомоги доводилося займатися усім листуванням.

Завдяки діяльності конгресів Першого Інтернаціоналу та його Генеральної Ради було досягнуто таких результатів та прийнято такі рішення, які вказали пролетаріату шлях до виконання завдань із завоювання політичної влади та захоплення засобів виробництва, удосконалення організації пролетаріату, розробки тактики робітничого руху, з основних питань професійного руху та страйків; з економічних та політичних реформ, трудового законодавства, національного питання та з питання війни та миру. Ці рішення не могли повністю відобразити всіх програмних питань марксизму, оскільки в той час робітничий рух ще не дозрів до такої міри, щоб можна було домогтися одностайності більшості делегатів конгресів з усіма питаннями програми, включаючи основні питання теорії марксизму. Було прийнято й кілька таких рішень, які відображали протилежні точки зору і за якими прихильники марксистських поглядів зазнали поразки. Так, на конгресах Інтернаціоналу в Женеві та Лозанні були схвалені пропозиції прудоністів про взаємний кредит і про народні банки.

Хоча окремі резолюції, прийняті конгресами Інтернаціоналу, розходилися з положеннями марксизму і відбивали відсталі чи сектантські погляди, але вони мали переважно другорядний характер. У цілому нині програма, принципи і політика, прийняті Першим Інтернаціоналом, залишаються скарбницею керівних принципів пролетарського руху, які забезпечують виконання його актуальних завдань, хоча вони не вичерпують теорії марксизму. Можна зазначити деякі з найважливіших питань, з яких було прийнято програмні рішення великого історичного значення.

Завдання завоювання пролетаріатом політичної влади з метою соціального визволення

Установчий Маніфест, складений Марксом у 1864 році, був прийнятий Генеральною Радою і затверджений як основна програма Інтернаціоналу в 1866 році на конгресі в Женеві. У ньому вказується, що «завоювання політичної влади стало... великим обов'язком робітничого класу». У вступі до Статуту, також написаного Марксом і прийнятого Генеральною Радою та затвердженого Женевським конгресом Інтернаціоналу, дається наступне визначення цієї мети:

«...звільнення робітничого класу має бути завойоване самим робітничим класом; що боротьба за звільнення робітничого класу означає боротьбу не за класові привілеї та монополії, а за рівні права та обов'язки та за знищення будь-якого класового панування;

...економічне підпорядкування робітника монополісту засобів виробництва, тобто джерел життя, лежить в основі рабства у всіх його формах, будь-якої соціальної знедоленості, розумової приниженості та політичної залежності;

...економічне звільнення робітничого класу є, отже, великою метою, якій будь-який політичний рух має бути підпорядкованим як засіб» [18].

Колективна власність

Перше конкретне формулювання з цього питання містилося у резолюції, прийнятій на Лозаннському конгресі Інтернаціоналу 1867 року. У цій резолюції проголошувалося, що всі засоби транспорту та зв'язку мають бути передані до рук держави, щоб знищити монополію великих компаній. Було внесено додаткові пункти до резолюції щодо націоналізації землі, але їх розгляд було відкладено до наступного конгресу.

На конгресі в Брюсселі в 1868 знову розгорілася боротьба з питання про усупільнення землі. Англійські та німецькі делегати виступали за передачу у громадське користування землі та засобів виробництва. Французькі представники виступали за приватну власність на землю. Спеціальна комісія конгресу, що складалася з дев'яти членів, підготувала резолюцію про передачу у громадське користування шахт та копалень, залізниць та шосейних доріг, каналів, телеграфу та інших засобів зв'язку. У ході обговорення було доведено необхідність усупільнення землі (у тому числі орної), приреченість дрібної приватної власності селян. На закінчення гострої дискусії перемогу здобули прихильники усупільнення землі. Ця резолюція була прийнята Брюссельським конгресом 30 голосами, 4 проти при 15, що утрималися.

На Базельському конгресі Інтернаціоналу 1869 року французькі представники знову виступили проти усупільнення землі. Тоді спеціальна комісія підготувала дві резолюції щодо цього питання. Перша резолюція наголошувала:

«Суспільство має право скасувати приватну власність на землю та передати її до суспільної власності» [19].

Резолюцію було прийнято 54 голосами, 4 проти при 13, що утрималися. Друга резолюція гласила:

«Необхідно скасувати приватну власність на землю та обернути її у громадську власність» [20].

За цю резолюцію було подано 53 голоси, 8 проти при 10, що утрималися.

За загальним визнанням, результат голосування з обох резолюцій став виразом перемоги ідеї наукового комунізму в міжнародному пролетарському русі та поразкою прудонізму та інших різновидів дрібнобуржуазного реформізму.

Професійні спілки та страйки

Одним з найбільш важливих досягнень Першого Інтернаціоналу було внесення ясності у питання про професійні спілки та страйкову боротьбу.

Становище було таким, що, з одного боку, лідери англійських реформістських тред-юніонів, залишаючись на ґрунті капіталістичного суспільства, бачили кінцеву мету у боротьбі за підвищення заробітної плати. З іншого боку, послідовники Прудона розглядали професійні спілки переважно як засіб отримання фінансових фондів в організацію системи взаємного кредиту. Вони вороже ставилися до страйків і навіть вихвалялися, що представники Інтернаціоналу у Франції, тобто прудоністи, досягли успіху в розладі планів страйків.

На першому Женевському конгресі Міжнародного Товариства Робітників у 1866 році було прийнято резолюцію, до якої увійшла більшість пунктів «Інструкції делегатам Тимчасової Центральної Ради з окремих питань», написаної Марксом. Розділ цієї інструкції — «Професійні робочі спілки (трэд-юніони). Їхнє минуле, сьогодення та майбутнє» — і досі залишається класичним викладом цього питання. Маркс писав:

«Професійні спілки спочатку виникли зі стихійних спроб робітників усунути або щонайменше послабити цю конкуренцію, щоб завоювати такі умови договору, які хоча б позбавили їх становища простих рабів. Безпосереднє завдання професійних спілок обмежувалося тому повсякденними потребами, спробами зупинити безперервний наступ капіталу, одним словом, питаннями заробітної плати та робочого часу... З іншого боку, самі того не усвідомлюючи, професійні спілки ставали організаційними центрами для робітничого класу, подібно до того як середньовічні муніципалітети та комуни були організаційними центрами для буржуазії. Якщо професійні спілки необхідні для партизанської боротьби між капіталом і працею, то вони ще більшою мірою важливі як організована сила для знищення самої системи найманої праці та влади капіталу».

Стосовно діяльності професійних спілок на даний момент, Маркс зазначав, що вони, «занадто часто зайняті виключно місцевою та безпосередньою боротьбою з капіталом... ще не цілком усвідомили, яку силу вони становлять для боротьби проти самої системи найманого рабства... Останнім часом все ж у них, мабуть, прокинулася свідомість їхньої великої історичної місії.

...Незалежно від своїх початкових ідей, вони повинні тепер навчитися свідомо діяти як організуючі центри робітничого класу, ставлячи своїм великим завданням його повне визволення. Вони повинні підтримувати будь-який соціальний та політичний рух, що йде в цьому напрямі. Вважаючи себе і виступаючи насправді представниками всього робітничого класу та борцями за його інтереси, вони зобов'язані залучати до своїх лав і неорганізованих робітників. Вони мають особливо піклуватися про інтереси робітників найгірше оплачуваних галузей виробництва, наприклад сільськогосподарських робітників».

На Брюссельському конгресі Інтернаціоналу в 1868 році тривало обговорення питання про страйки на основі письмових доповідей про практичний досвід страйкового руху в попередні роки. Конгрес зробив висновок, що, хоча страйки не можуть призвести до повного звільнення робітників, вони необхідні за сучасних умов боротьби між працею та капіталом. Конгрес рекомендував створювати професійні спілки у всіх видах виробництва, де ще вони не були організовані, і навіть засновувати у всіх галузях промисловості федерації цих спілок, як національні, так і міжнародні. Делегати від різних професійних спілок, об'єднаних на федеративних засадах у кожній місцевості, повинні призначити своїх представників до Ради, яка прийматиме рішення про своєчасність та законність будь-якого страйку, що намічається.

Перший Інтернаціонал не лише в принципі вирішував питання про професійні спілки і страйки, а й брав участь у практичному здійсненні міжнародної солідарності. Коли англійські підприємці завезли: робітників із Бельгії, Голландії та Франції, щоб зірвати страйки англійських робітників, то Генеральна Рада безпосередньо втрутилася в цю справу і переконала іноземних робітників повернутися до своїх країн. Англійські тред-юніони видали їм компенсацію за втрачений час після того, як вони відмовилися стати штрейкбрехерами.

Подібно, коли паризькі робітники-бронзовики влаштували страйк у 1867 році, Генеральна Рада закликала британські тред-юніони підтримати їх. Було зібрано і надіслано до Парижа понад тисячу фунтів стерлінгів, і страйк закінчився перемогою паризьких бронзовиків.

Доповіді Генеральної Ради на конгресах Інтернаціоналу містять багато прикладів такої організації ефективної міжнародної допомоги та солідарності. Це призвело до дуже швидкого зростання впливу Інтернаціоналу та поширення доброї слави про нього серед робітників різних країн Європи та частково у Сполучених Штатах Америки.

Успіхи Інтернаціоналу викликали у капіталістів і правлячих кіл західноєвропейських держав панічний страх і люту ненависть до нього, а їхня преса стала складати фантастичні історії про Інтернаціонал, як про якусь зловісну всесильну організацію, що володіє колосальними грошовими фондами.

Кооперативи

Зважаючи на дуже широке поширення на той час теорій перебудови суспільства за допомогою кооперативів, що висувалися в різних формах послідовниками Прудона у Франції, прихильниками Лассалья в Німеччині, а також багатьма послідовниками Оуена і кооператорами в Англії, Інтернаціонал мав розглянути це питання.

Ще Установчий Маніфест Міжнародного Товариства Робітників визначив принципову позицію щодо цього питання. У Маніфесті підкреслювалося «значення цих великих соціальних дослідів»[21], здійснюваних кооперативним рухом і кооперативними фабриками, які «довели, що виробництво у великих розмірах і що ведеться відповідно до вимог сучасної науки можливе за відсутності класу господарів, які користуються працею класу найманих робітників»[22]. У той же час Маніфест застерігав:

«Як би кооперативна праця не була переважною в принципі і корисною на практиці, вона ніколи не буде в змозі ні затримати зростання монополій, що відбувається в геометричній прогресії, ні звільнити маси, ні навіть помітно полегшити тягар їх злиднів, поки вона не виходить за вузьке коло випадкових зусиль окремих робітників. Саме тому, мабуть, благонамірні аристократи, буржуазні базікани-філантропи і навіть спритні економісти — всі як один раптом почали виказувати похвалу, що викликає огиду, тій самій системі кооперативної праці, яку вони марно намагалися погубити в зародку, яку вони осміювали як утопію мрійників, або плямували як блюзнірство соціалістів. Щоб звільнити трудящі маси, кооперативна праця має розвиватися у загальнонаціональному масштабі і, отже, на загальнонаціональні кошти. Але магнати землі та магнати капіталу завжди користуватимуться своїми політичними привілеями для захисту та увічнення своїх економічних монополій»[23].

Звідси випливав висновок, що найближчим завданням робітничого класу є завоювання політичної влади.

Генеральна Рада в «Інструкції делегатам Тимчасової Центральної Ради з окремих питань», складеній Марксом для делегатів першого конгресу Міжнародного Товариства Робітників, знову повернулася до цього питання. В «Інструкції» обережно намацувався ґрунт. Вона починалася з вказівки на те, що завдання Товариства — об'єднати та направити в загальне русло стихійний рух робітничого класу, не нав'язуючи йому будь-яких доктринерських систем. Отже, конгрес не повинен проголошувати будь-яку спеціальну систему кооперації; він повинен лише обмежити її викладом деяких загальних принципів.

В «Інструкції» знову підтверджувалися положення, що містяться в Установчому маніфесті, і наголошувалося на певному значенні кооперативного руху як «однієї з сил, що перетворюють сучасне суспільство, засноване на класовому антагонізмі». З цього погляду в «Інструкції» особливо наголошувалося на важливості виробничих кооперативів і містилася наполеглива вказівка про те, що споживчі кооперативи повинні переростати у виробничі.

У той же час «Інструкція» попереджала про те, що «обмежена карликовими формами, які тільки й можуть створити своїми зусиллями окремі раби найманої праці, кооперативна система ніколи не зможе перетворити капіталістичне суспільство. Для того щоб перетворити суспільне виробництво на єдину, велику і гармонійну систему вільної кооперативної праці, необхідні загальні соціальні зміни, зміни основ суспільного ладу, які можуть бути досягнуті лише шляхом переходу організованих сил суспільства, тобто державної влади, від капіталістів та землевласників до самих виробників» [24].

Трудове законодавство

Гострі розбіжності відбувалися з питання про заступницьке трудове законодавство. Так, прихильники Прудона заперечували проти законодавства про охорону праці жінок у промисловості на тій підставі, що місце жінки вдома і жінка не повинна працювати в промисловості. Інші виступали проти заступницького трудового законодавства, посилаючись на те, що воно пом'якшує умови і тому увічнить існуючу капіталістичну систему.

Женевський конгрес 1866 року відповідно до погляду Маркса з цього питання твердо дотримувався чіткої заяви, що міститься в Установчому Маніфесті, про те, що «білль про десятигодинний робочий день був не лише важливим практичним успіхом, а й перемогою принципу; вперше політична економія буржуазії відкрито капітулювала перед політичною економією робітничого класу»[25].

Конгрес підтримав вимогу про встановлення у законодавчому порядку 8-годинного робочого дня та обмеження жіночої та дитячої праці в промисловості (в останньому випадку необхідно було поєднувати виробниче навчання із загальною освітою).

У резолюції Женевського конгресу, до якої було включено більшість пунктів «Інструкції делегатам Тимчасової Центральної Ради», говорилося, що «проведенням у життя таких законів робітничий клас аж ніяк не зміцнює владу уряду. Навпаки, він перетворює на свою зброю ту владу, яка тепер використовується проти нього».

Резолюція Женевського конгресу має особливо важливе значення для роз'яснення революційного розуміння боротьби за реформи.

Необхідність створення незалежної політичної партії пролетаріату

У запеклій боротьбі, що розгорнулася останніми роками в Інтернаціоналі проти анархістських поглядів та підривної діяльності послідовників Бакуніна, які нападали на Генеральну Раду, керовану Марксом, дозволяючи собі зображати цей виборний орган як втілення «централізації», «авторитарності» та «диктатури» у низах, і вимагали скасування будь-якого верховного керівного органу, виникла потреба визначити найважливішу роль незалежної політичної партії пролетаріату. Це було зроблено на Лондонській конференції делегатів Міжнародного Товариства Робітників у вересні 1871 року та на Гаазькому конгресі цього Товариства у 1872 році.

Лондонська конференція встановила, що «...проти об'єднаної влади заможних класів робітничий клас може діяти як клас, тільки організувавшись у особливу політичну партію, що протистоїть усім старим партіям, створеним майновими класами;

...ця організація робітничого класу в політичну партію необхідна для того, щоб забезпечити перемогу соціальної революції та досягнення її кінцевої мети – знищення класів;

...те об'єднання сил, яке вже досягнуто робітничим класом внаслідок економічної боротьби, має служити йому також важелем у його боротьбі проти політичної влади великих землевласників та капіталістів»[26].

У резолюції Гаазького конгресу 1872 року говорилося:

«У своїй боротьбі проти об'єднаної влади заможних класів робітничий клас може діяти як клас, лише організувавшись у особливу політичну партію, яка протистоїть усім старим партіям, створеним майновими класами.

Ця організація робітничого класу в політичну партію необхідна для того, щоб забезпечити перемогу соціальної революції та досягнення її кінцевої мети – знищення класів»[27].

Національне питання

З початку свого існування Перший Інтернаціонал постійно пов'язував боротьбу робітничого класу за соціальне визволення з національно-визвольною боротьбою. Створення Інтернаціоналу відбулося на мітингу, що відбувся на честь польського повстання 1863 року. Національне питання набуло подальшого розвитку в Установчому Маніфесті.

У неодноразово цитованій вже «Інструкції делегатам Тимчасової Центральної Ради з окремих питань», представленій першому конгресу Міжнародного Товариства Робітників, проголошувалась необхідність знищення російського впливу в Європі (тобто впливу царської феодальної реакції, яка була на той час оплотом реакції в Європі) «шляхом відновлення Польщі на демократичній основі»[28].

Маркс приділяв також велику увагу боротьбі проти британського панування в Ірландії, прагнучи згуртувати членів Генеральної Ради, у тому числі і вкрай опортуністичних лідерів англійських тред-юніонів, з метою підтримки

національної боротьби ірландців.

У 1866 році Генеральна Рада направила до міністра у справах Ірландії делегацію для висловлення протесту проти злочинів і насильств, які скоюють англійські війська. Генеральною Радою було прийнято численні резолюції з цього приводу, а в січні 1870 року Генеральна Рада випустила конфіденційний циркулярний лист, складений Марксом, в якому відзначалося важливе значення ірландської національної боротьби для звільнення англійського робітничого класу. Повідомляючи коротко Мейєру і Фогту головні пункти цього циркуляра, Маркс писав їм 9 квітня 1870 року:

«Інтернаціонал повинен поставити собі завданням — усюди висувати на перший план конфлікт між Англією та Ірландею і всюди відкрито приймати бік Ірландії. Спеціальне завдання Центральної Ради в Лондоні — пробудити в англійському робітничому класі свідомість того, що національне визволення Ірландії є для нього не абстрактним питанням справедливості та людинолюбства, а першою умовою його власного соціального визволення.

Такими є приблизно основні положення циркулярного листа, який водночас пояснював і мотиви резолюції Центральної Ради з приводу ірландської амністії»[29].

Питання війни, миру та зовнішньої політики

Епоха Першого Інтернаціоналу була епохою безперервних війн. У перші роки існування Інтернаціоналу, як і раніше, вирувала громадянська війна в Америці. Війська Наполеона III воювали у Мексиці. Переможна війна Пруссії та Австрії проти Данії призвела до захоплення Шлезвіг-Гольштейна одразу після створення Інтернаціоналу. Потім пішли війна австро-прусска війна 1866 року та франко-прусска війна 1870-1871 років. У цей перелік не увійшли колоніальні війни англійських та інших імперіалістів, такі, як війна проти народу маорі в Новій Зеландії, придушення ямайського повстання у 1865 році, придушення повстання феніїв в Ірландії в 1867 році або англійське вторгнення в Ефіопію в 1868 році.

З самого початку свого існування Інтернаціонал займався питаннями війни та зовнішньої політики. В Установчому Маніфесті говориться:

«Якщо звільнення робітничого класу вимагає братньої співпраці робітників, то як вони можуть виконати це велике завдання за наявності зовнішньої політики, яка, переслідуючи злочинні цілі, грає на національних забобонах і в грабіжницьких війнах проливає кров і розточує багатство народу? [30].

...Недавні події, придушення польського повстання і спроби правителів Західної Європи виступити на захист рабства в Америці, що розбилися об супротив англійського робітничого класу — вказали робітничому класу на його обов'язок — самому опанувати таємниці міжнародної політики, стежити за дипломатичною діяльністю своїх урядів і у разі потреби протидіяти їй усіма засобами, що є у його розпорядженні; у разі ж неможливості запобігти цій діяльності — об'єднуватися для одночасного викриття її та домагатися того, щоб прості закони моральності та справедливості, якими мають керуватися у своїх взаєминах приватні особи, стали найвищими законами та у відносинах між народами.

Боротьба за таку іноземну політику становить частину спільної боротьби за визволення робітничого класу»[31].

На Женевському конгресі 1866 року поряд із закликом про «право на самовизначення» європейських націй обговорювалося питання про постійні армії та їх вплив на інтереси робітничого класу. Резолюція закликала до скасування постійних армій та озброєння народу у вигляді загонів народної міліції. При цьому тимчасово зберігаються невеликі постійні армії, де навчатиметься командний склад міліції.

На початку австро-пруської війни 1866 року, Генеральна Рада прийняла резолюцію. У цій резолюції говорилося, що Генеральна Рада «вважає, що конфлікт, що виник на континенті, є конфліктом між урядами, і рекомендує робітникам залишатися нейтральними і об'єднатися, щоб у єдності почерпнути сили, необхідні для їх соціального та політичного звільнення» [32].

Лозанський конгрес Першого Інтернаціоналу, що відбувся в 1867 році, прийняв резолюцію з питання війни та миру, в якій говорилося, що:

«... тягар війни лягає переважно на плечі робітничого класу, оскільки війна не лише позбавляє робітників засобів існування, але змушує їх проливати кров один одного;

...збройний світ паралізує сили виробництва, не вимагає від робітників нічого, крім марної праці, і постійно загрожує війною;

...світ, оскільки він є першою необхідною умовою загального благополуччя, повинен бути зміцнений новим порядком, який більше не визнаватиме існування в суспільстві двох класів, один з яких експлуатується іншим»[33].

Грунтуючись на цій резолюції, Лозанський конгрес відправив делегацію на Конгрес миру і свободи, що відкривається в Женеві, щоб зачитати її учасникам колективне звернення. У ньому говорилося, що Конгрес підтримає «у будь-якій діяльності Ліги, спрямованій на скасування постійних армій та збереження миру, оскільки метою Товариства є здійснення з граничною швидкістю емансипації робітничого класу та його звільнення від влади та впливу капіталу, а також створення конфедерації вільних країн у всій Європі» [34].

Щодо буржуазного пацифізму Ліги миру і свободи виникли розбіжності. Маркс виступив проти участі у роботі Конгресу Ліги світу і свободи, вважаючи, що створення Ліги було спробою буржуазії підпорядкувати робітничий рух своєму впливу. Він вважав її джерелом плутанини і пояснював, що усі організації та окремі особи, бажаючи підтримувати ідеї інтернаціоналізму та світу, можуть приєднатися до Інтернаціоналу.

Через рік Генеральна Рада переконалася у правильності погляду Маркса і Брюссельський конгрес Інтернаціоналу, що відбувся у 1868 році, відхилив запрошення Ліги миру та свободи взяти участь у її заходах, та запросив її членів вступити до Інтернаціоналу.

Напередодні Брюссельського конгресу 1868 року питання про війну стало першим пунктом порядку денного. На той час вже нависла загроза франко-пруської війни. Брюссельський конгрес ухвалив резолюцію «Війна та постійні армії», яка закликає робітничий клас боротися за запобігання розв'язанню війни. Резолюція гласила:

«Приймаючи до уваги, що наш суспільний устрій, а також централізація політичної влади є постійними причинами воєн, які можуть бути усунені лише шляхом докорінної соціальної реформи; що народ може навіть тепер скоротити кількість війн, протидіяючи тим, хто оголошує війни і веде їх; що це насамперед стосується трудящих, яким майже винятково і доводиться проливати свою кров; що для цього є реальні законні засоби, які можна

використати негайно; що, оскільки держава не може існувати скільки-небудь значного часу без застосування праці, робітникам було б достатньо припинити роботу, щоб унеможливити війну; конгрес Міжнародного Товариства Робітників рекомендує всім секціям, усім членам робітничих товариств, особливо і робітникам, взагалі припинити роботу у разі оголошення війни у їхній країні.

Конгрес покладається на дух солідарності, що надихає робітників усіх країн, і сподівається, що в критичний момент всі засоби будуть використані, щоб підтримати народи проти їхніх урядів»[35].

Ця резолюція Брюссельського конгресу Першого Інтернаціоналу наповнена духом боротьби пролетаріату проти капіталістичних війн. Пропонований на той час метод був ще не перевіреною тоді формулою загального страйку проти війни. Досвід, отриманий Інтернаціоналом, через два роки, зокрема під час франко-прусської війни, показав, що набагато легше говорити про цю формулу у мирний час, ніж здійснити її в умовах великої капіталістичної війни, що почалася.

К. Маркс, який не був присутній на Брюссельському конгресі, не будував ілюзій щодо можливості здійснення загального страйку проти війни і роз'яснив свій реалістичний погляд у листі від 10 вересня 1868 року до Еккаріуса і Лесснера, яких він вважав виразниками своїх поглядів на конгрес. Він попереджав, що цей конгрес насправді не буде представницьким через переважання на ньому французьких делегатів і тому «необхідно уникати ухвалення резолюцій з загальних теоретичних питань»[.]. Далі Маркс вказував:

«Зрозуміло, що публіка найбільше цікавиться питанням про війну. Довгі декларації та пихаті фрази в даному випадку шкоди не завдають. Резолюція, яку слід прийняти з цього питання, повинна просто говорити, що робітничий клас ще недостатньо організований, щоб надавати скільки-небудь вирішальний вплив на перебіг подій, але що конгрес від імені робітничого класу заявляє протест і викриває призвідників війни; що війна між Францією та Німеччиною є міжусобна війна, згубна для обох країн, згубна і для всієї Європи»[36].

Правильність такого реалістичного підходу до питання про війну, яка розходилася з риторичною брюссельською резолюцією, була доведена згодом.

Наступний конгрес Першого Інтернаціоналу відбувся 1869 року у Базелі, тобто за рік до початку франко-прусської війни.

Так склалося, що останній конгрес II Інтернаціоналу проходив 1912 року й теж у Базелі, за два роки до Першої світової війни 1914 року.

Черговий конгрес I Інтернаціоналу було намічено провести у вересні 1870 року у Парижі. А черговий конгрес II Інтернаціоналу мав бути скликаний у серпні 1914 року у Відні. І в тому й іншому випадку початок війни зірвав скликання конгресів. Але I Інтернаціонал на відміну II Інтернаціоналу з честю зустрів суворі випробування війни.

5. Франко-прусська війна та Паризька комуна

Вже 1867 року, коли згущувалися зловісні тіні франко-прусської війни, між берлінськими та паризькими робітниками відбувся взаємний обмін відкритими посланнями, які проголошували солідарність проти загрози війни.

Напередодні війни, за чотири дні до її початку, паризька секція Інтернаціоналу направила звернення до німецьких робітників, підписане всіма його керівними членами (включаючи Анрі Толена, одного із засновників Інтернаціоналу, Ежена Пот'є, майбутнього автора тексту «Інтернаціоналу», Зефірена Камелі), що закликала до солідарності.

У цьому зверненні йшлося:

«Німецькі брати... війна між нами буде братовбивчою». Берлінська секція Інтернаціоналу у своїй відповіді зазначала: «Натхненні братськими почуттями, ми тиснемо вам руки... Ми запевняємо вас, що в наших серцях немає і сліду ненависті до людей іншої національності»[37].

Відповідь берлінської федерації гласила:

«З ентузіазмом ми схвалюємо ваше звернення. Ми урочисто заявляємо, що ні бій барабанів, ні гуркіт гармат ні перемога, ні поразка не завадять нашим спробам здійснити союз пролетарів усіх країн» [38].

23 липня, тобто через чотири дні після початку франко-пруської війни, Генеральна Рада Інтернаціоналу опублікувала написаний Марксом звернення, в якому вина за війну покладалася як на Наполеона III, так і на прусський уряд. Визнаючи, що війна для Німеччини з самого початку набула оборонного характеру, звернення в той же час містило застереження у адресу німецьких робітників, щоб вони боролися проти перетворення її на війну загарбницьку. У зверненні говорилося:

«У той час, як офіційна Франція та офіційна Німеччина кидаються у братовбивчу боротьбу, французькі та німецькі робітники посилають один одному вісті миру та дружби. Вже один цей великий факт, що не має рівного в історії, відкриває надії на світліше майбутнє»[39].

Усі секції Інтернаціоналу висловилися за підтримку цього антивоєнного звернення. А. Бебель і В. Лібкнехт, керівники Німецької соціал-демократичної робітничої партії, створеної в Ейзенаху в 1869 році та приєдналася до Інтернаціоналу, утрималися при голосуванні питання про асигнування військових кредитів у рейхстазі Північно-Німецького союзу, а у листопаді 1870 року, тобто на другому етапі війни вони голосували проти воєнних кредитів.

Через місяць проти них було порушено судове переслідування за звинуваченням у «державній зраді». У той самий час послідовники Лассалля, організовані у Загальний німецький союз, який входив до Першого Інтернаціоналу, голосували за військові кредити.

Після поразки французької армії у Седані, капітуляції Наполеона III та проголошення 4 вересня 1871 року Французької республіки, Генеральна Рада 9 вересня прийняла друге звернення про франко-пруську війну, написане Марксом, у якому говорилося, що «пруська військова камарилья вирішила перетворити війну в загарбницьку»[40].

У другому зверненні містився заклик до німецьких робітників чинити опір анексії Ельзасу та Лотарингії, а також попередження про те, що насильницьке приєднання Ельзасу та Лотарингії до Пруссії кине Францію в обійми царизму й таким чином відкриє шлях для нової європейської війни між Німеччиною та франко-російським альянсом. Перед цією небезпекою друге звернення закликала робітників усіх країн згуртуватися. У ньому говорилося:

«Нехай секції Міжнародного Товариства Робітників у всіх країнах закликають робітничий клас до дії. Якщо робітники забудуть свій обов'язок, якщо вони

залишаться пасивними, справжня жахлива війна стане предтечею нових, ще жахливіших міжнародних війн і приведе в кожній країні до нових перемог над робітниками лицарів шпаги, володарів землі та капіталу. Хай живе республіка!» [41].

У Німеччині вже 5 вересня 1870 року, тобто через день після проголошення Французької республіки, Центральний Комітет соціал-демократичної робочої партії, що знаходився в Брауншвейзі, опублікував Маніфест про війну. Маніфест проголошував вірність німецького робітничого класу справі пролетаріату, закликав робітників проводити по всій Німеччині демонстрації на знак протесту проти відторгнення Ельзасу та Лотарингії від Франції, вимагав укладання почесного миру з Французькою республікою.

9 вересня членів Центрального Комітету соціал-демократичної робочої партії було заарештовано, потім були арешти соціал-демократів в інших німецьких містах. А. Бебель та В. Лібкнехт були віддані суду «за державну зраду» та засуджені до двох років ув'язнення у фортеці.

Після падіння імператора Наполеона III у Франції під керівництвом буржуазії було проголошено республіку, але її політичні та військові представники більше (як і 1940 року) думали про те, як розгромити свого класового ворога — робітничий клас, ніж про те, як чинити опір німецьким арміям.

У Парижі та інших містах Франції мали місце спроби підняти повстання робітників і радикалів заради революційних цілей проти зради буржуазії. У Марселі повсталі утримували в руках будівлю ратуші протягом п'яти днів — з 31 жовтня по 4 листопада. Усі ці спроби були потоплені у крові.

Характер цих спроб та керівництво ними мали змішаний характер. У більшості випадків ними керували послідовники Огюста Бланкі, які були особливо сильні в Парижі, а в деяких випадках повстання провокували анархістські послідовники Бакуніна. Бланкі, який стояв на чолі повсталих, утримували в своїх руках Париж протягом декількох годин 31 жовтня, був заарештований 17 березня, за день до проголошення Комуни, і утримувався в в'язниці протягом усього періоду існування Комуни, так що Комуна була, як сказав Маркс, позбавлена голови.

Генеральна Рада Інтернаціоналу у своєму зверненні від 9 вересня застерігала французьких робітників проти «божевілля відчаю» передчасних спроб повалити новостворену буржуазну республіку. Але водночас керівники паризької секції Інтернаціоналу були активними учасниками революційних комітетів пильності у двадцяти районах Парижа та Центральному республіканському комітеті, який здійснював зв'язок з комітетами двадцяти районів і діяли як центр революційного руху.

Тьєр на чолі буржуазного уряду здав Париж німцям (які наважилися окупувати лише частину його, побоюючись зустріти опір з боку паризьких робітників і солдатів) і уклав перемир'я з пруським верховним командуванням, щоб організувати вибори реакційних Національних зборів і забезпечити у ньому монархічну більшість.

Після цього Тьєр і Національні збори неминуче зіткнулися з масами паризьких робітників та 200 тисяч національних гвардійців, які обрали свій Центральний комітет. Коли Тьєр спробував роззброїти національну гвардію, робітники та весь народ Парижа повстали, щоб підтримати її, та захопили Париж. Тьєр утік у Версаль, маючи намір під захистом пруських військ організувати наступ на Париж.

18 березня 1871 року в Парижі відбулася пролетарська революція, а за десять днів була проголошена Комуна.

Паризька Комуна була першою в історії демонстрацією сили робітничого класу, зародком диктатури пролетаріату. Протягом шести тижнів паризькі робітники утримували владу, показуючи усьому світові приклад героїзму.

Однак уряду Тьера вдалося потопити цю революцію в крові: було вбито від 30 до 40 тисяч комунарів, у тому числі багато жінок і дітей, 45 тисяч було заарештовано, величезна кількість учасників Комуни було відправлено на заслання. Багато паризьких трудящих змушені були тікати за кордон. Ця кривава розправа над паризькими комунарами послужила буржуазії прикладом для необмеженого терору проти робітників після Жовтневої революції у Росії, а потім і за часів панування фашизму.

Хоча Маркс застерігав керівників Паризької Комуни проти небезпек передчасного повстання і критикував їх за численні серйозні помилки в революційній стратегії, за повільність і виявлену неорганізованість, він і весь Перший Інтернаціонал без вагань закликали робітників Європи та Америки до підтримки Комуни. Усі секції Інтернаціоналу надали допомогу паризьким комунарам.

Через два дні після падіння Паризької Комуни Генеральна Рада затвердила своє безсмертне «Звернення до всіх членів Товариства в Європі та Сполучених Штатах», щоб відзначити величезне історичне значення Комуни для боротьби робітничого класу за своє звільнення і назавжди викрити брехню її ворогів. Це була «Громадянська війна у Франції» — одне з найбільших і натхненних творів Маркса.

Інтернаціонал не був ні ініціатором, ні керівником Комуни. З 92 членів Комуни, яка стала виборним керівним органом після того, як буржуазія та контрреволюціонери втекли до Версалю, лише 17 були членами Інтернаціоналу. Толена, який зрадив Комуну і втік у Версаль, виключили з Інтернаціоналу.

Члени Інтернаціоналу займалися різними областями діяльності Комуни, переважно економічною та соціальною, і не грали у Комуні домінуючої керівної ролі. Серед тих, хто віддав своє життя за Комуну, був Варлен. Багато громадян інших країн, натхненні принципами Інтернаціоналу, брали участь у діяльності Комуни.

Комуна, за словами Енгельса, була «духовним дітищем Інтернаціоналу»[42]. Завдання завоювання політичної влади пролетаріатом, проголошене Першим Інтернаціоналом, знайшло тут своє перше практичне втілення.

У листі до Кугельмана від 17 квітня 1871 року Маркс зазначав:

«Боротьба робітничого класу з класом капіталістів та його державою вступила завдяки Паризькій Комуні у нову фазу. Хоч би як скінчилася справа безпосередньо цього разу, новий вихідний пункт всесвітньо-історичної важливості все-таки завойований» [43].

На основі досвіду Комуни — не лише її позитивних здобутків, але також її помилок і слабкостей — було викладено уроки, щоб вони могли висвітлити шлях до майбутньої перемоги пролетарської революції.

Найважливішими були два уроки. Перший урок, за словами Маркса, полягав у тому, що пролетаріат повинен «не передати з одних рук в інші бюрократично-військову машину, як бувало досі, а зламати її», що «саме така

попередня умова будь-якої дійсної народної революції на континенті»[44].

Другий урок — це нагальна необхідність створення революційної пролетарської партії, яка б повела пролетарську революцію до перемоги, захистила б її від ворогів і керувала б будівництвом соціалізму. Цей урок було підкреслено у резолюції Лондонської конференції Інтернаціоналу 1871 року, підтвердженій на Гаазькому конгресі 1872 року.

6. Розбіжності всередині Першого Інтернаціоналу та причини його розпуску

Паризька Комуна була кульмінаційною точкою у діяльності Інтернаціоналу. Після поразки Комуни почалися поліцейські переслідування і Інтернаціонал опинився поза законом у більшості країн Європи.

Озираючись на події тих років, Енгельс писав Зорге у вересні 1874:

«Він (Інтернаціонал. — ПШ) належав до періоду Другої імперії, коли пануваний у всій Європі гніт наказував робочому руху, який щойно знову прокидався, дотримуватися єдності та утриматися від будь-якої внутрішньої полеміки. Це був момент, коли спільні міжнародні інтереси пролетаріату були висунуті на перший план. Німеччина, Іспанія, Італія, Данія щойно почали рухатися або ще тільки вступали в нього. У 1864 році теоретичний характер самого руху в усій Європі, тобто в масах, насправді був ще дуже незрозумілий, німецький комунізм ще не існував як робоча партія, прудонізм був занадто слабкий, щоб виїжджати на своєму улюбленому ковзані, а нова нісенітниця Бакуніна не існувала ще й у його власній голові; навіть лідери англійських тред-юніонів вважали за можливе почати рух на основі програми, викладеної у вступній частині Статуту. Перший великий успіх мав зруйнувати цю наївну співпрацю всіх фракцій. Таким успіхом була Комуна, яка була, безперечно, духовним дітищем Інтернаціоналу».

Керівники англійських тред-юніонів, які підтримували Інтернаціонал головним чином як інструмент для зміцнення практичної солідарності тред-юніонів та як орган для вираження загальнодемократичних та мирних настроїв, після падіння Комуни відійшли від Інтернаціоналу.

Немає більш яскравого та промовистого доказу величезного таланту Маркса та його авторитету, ніж той факт, що 19 із 21 англійських членів Генеральної Ради підписали Звернення до всіх членів Міжнародного Товариства Робітників — «Громадянська війна у Франції». Це один із найбільших революційних документів XIX століття — хвилююча розповідь про Паризьку Комуну і водночас обвинувальний вирок контрреволюційній буржуазії, автором якого був Маркс.

Як уже говорилося вище, тільки двоє — Оджер і Лекрафт відмовилися підписати цей документ і вийшли з Інтернаціоналу. Але фактично після падіння Паризької Комуни і під впливом шаленої наклепницької кампанії у пресі «солідні» респектабельні керівники англійського тред-юніонізму один за одним пішли з Інтернаціоналу.

З іншого боку, анархісти, які намагалися показати себе як революційну та ліву опозицію «авторитарності» та «диктатурі» Маркса, скористалися сприятливим для них становищем — коли підтримка Інтернаціоналу з боку робітничого класу деяких країн ослабла, багато діячів французького робітничого руху було знищено або ув'язнено у в'язниці, а секції Інтернаціоналу всюди зазнавали розгрому поліцією, — у цей час вони й зайнялися інтригами, щоб насадити

фракційність у робітничому русі та досягти його розколу.

Характерно, що найяскравіший представник анархізму Бакунін спочатку увійшов до буржуазної Ліги миру і свободи, став членом її керівного комітету. І лише в 1868 році порвавши з Лігою, він створив Міжнародний альянс соціалістичної демократії, програму якого Маркс характеризував як мішанину, яку наскребли справа та зліва.

У 1868 році Бакунін поставив питання про прийняття Альянсу до Інтернаціоналу як самостійної міжнародної організації. Коли ця пропозиція була відкинута Генеральною Радою, він обіцяв розпустити Міжнародний альянс, групи якого мали вступити до Інтернаціоналу як місцеві секції. Насправді, Альянс був збережений у вигляді таємної організації, і вже на Базельському конгресі почалися розбіжності.

Головний наступ анархізму на Перший Інтернаціонал почався після падіння Паризької Комуни, коли удари контрреволюції послабили Інтернаціонал і зробили його більш уразливим для нападок з боку анархістів. Альянс створив ворожі Інтернаціоналу організації в країнах, де робітничий рух знаходився на нижчому рівні розвитку, головним чином в Іспанії, Італії та у франкомовних кантонах Швейцарії.

Наступ анархістів був спрямований насамперед проти вчення про політичну партію робітничого класу, а також проти прав та повноважень Генеральної Ради як центру керівництва.

У вересні 1871 року в Лондоні була скликана конференція Інтернаціоналу, щоб розглянути питання і підготувати конгрес. Лондонська конференція обговорила питання щодо фракційної діяльності Альянсу. У зв'язку з тим, що напередодні конференції єдина відкрита секція Альянсу заявила про свій саморозпуск, а також, оскільки рішення Базельського конгресу давали Генеральній Раді право прийняти або відмовити в прийомі будь-якої організації, зберігаючи за нею можливість апелювати до чергового конгресу, конференція оголосила питання про Альянс вирішеним. Однак у цей час делегатам конференції не було відомо про факт існування таємного Альянсу.

Найбільш важливе політичне рішення Лондонської конференції утримувалося в резолюції, що вказує на необхідність створення самостійної політичної партії пролетаріату як обов'язкову умову для перемоги соціальної революції. Конференція доручила Генеральній Раді «встановити – залежно від подій – час та місце чергового конгресу чи конференції» [45].

Бакунін та анархісти виступили проти рішень Лондонської конференції. Від імені Юрської федерації, створеної на з'їзді бакуністів у Сонвільї, всім організаціям, які входили до Інтернаціоналу, було розіслано «Циркулярне звернення всім федераціям Міжнародного Товариства Робітників». Воно містило запеклі нападки на Генеральну Раду та її керівників, насамперед на Маркса, хоча ім'я Маркса прямо й не згадувалося.

У цьому циркулярі анархісти звинувачували Генеральну Раду у нав'язуванні «принципу авторитету (влади)», «диктаторстві», «гоніння» на всіх інакодумців і в бажанні перетворити Інтернаціонал на «ієрархічну організацію, керовану комітетом». Бакунінці вимагали, щоб Генеральна Рада була лише «кореспондентсько-статистичним бюро».

Далі в циркулярі Юрської федерації говорилося:

«Єдність, якої прагнуть шляхом централізації та диктатури, ми хочемо здійснити за допомогою вільної федерації автономних груп... Чи може рівне і

вільне суспільство вийти з авторитарної організації? Це неможливо. Інтернаціонал, цей зародок майбутнього людського суспільства, має вже й нині бути вірним відображенням наших принципів свободи і федерації і викинути зі своїх надр будь-який принцип, який прагне авторитету і диктатурі»[46].

Термінологія анархізму та антикомунізму, спрямована свого часу проти Маркса, а згодом проти Леніна та Сталіна, і досі зустрічається в деяких антикомуністичних «лівих колах» та в колах «нових мислителів». При цьому повторюються та ж тріскача балаканина, що була модною ще у XIX столітті.

Боротьба відновилося у вересні 1872 року на Гаазькому конгресі. Наголошуючи на необхідності участі в ньому Зорге, Маркс писав йому 21 червня 1872 року: «На цьому конгресі мова йтиме про життя або смерть Інтернаціоналу»[47]. Маркс та Енгельс були присутні на цьому конгресі як делегати. Цей конгрес був дуже представницьким. На ньому були присутні також делегати Австралії та Америки. Такого широкого представництва не було на жодному конгресі Інтернаціоналу.

Розбіжності на Гаазькому конгресі були гострими навіть щодо повноваження делегатів. Марксисти, у широкому розумінні цього слова, захисники політичних дій та організації пролетаріату та ефективних повноважень для Генеральної Ради були в більшості.

Бакуністи були у меншості. Два питання перебували у центрі боротьби. Перший — це питання про демократичний централізм чи повноваження Генеральної Ради.

«Генеральна Рада,— сказав від імені більшості Зорге,— має бути генеральним штабом Товариства». Конгрес ухвалив поправки до Статуту, які посилювали повноваження Генеральної Ради, надавши йому право виключення секцій чи федерацій, але з правом апеляції з боку виключених до чергового конгресу Інтернаціоналу, а також зміцнювали внутрішню дисципліну. Ця влада Генеральної Ради була, як зазначив Маркс під час дебатів, не фізичною, а моральною. У своїй промові на мітингу 8 вересня 1872 року в Амстердамі, що відбувся після Гаазького конгресу, Маркс знову наголосив на демократичному характері централізації, яка є моральною владою.

«Та й кому, окрім наших ворогів, можуть викликати тривогу повноваження Генеральної Ради? Хіба в нього є бюрократичний апарат чи озброєна поліція, щоб змусити коритися собі? Хіба його авторитет не є суто моральним? І хіба він не повідомляє федераціям свої постанови, виконання яких на них і покладено? Поставлені в такі умови, без армії, без поліції, без чиновництва, короновані особи, якби вони мали будувати свою владу виключно на моральному впливі та моральному авторитеті, виявилися б слабкою перешкодою на шляху революції» [48].

Другим важливим питанням було питання про політичні дії та організацію робітничого класу. В даному випадку Гаазький конгрес прийняв також важливу резолюцію про необхідність створення самостійної політичної партії робітничого класу як обов'язкову умову для перемоги соціальної революції.

У зв'язку з питанням про Бакуніна та фракційну діяльність його Альянсу конгрес призначив комісію для розслідування цього питання. Комісія встановила, що звинувачення, висунуті Бакуніну та його прихильникам, підтвердилися, і рекомендував покарати винних. Конгрес виключив вождів таємного Альянсу Бакуніна та Гільйома з Інтернаціоналу.

Таким чином, перемогу на Гаазькому конгресі здобув марксизм, хоч і ціною напруженої боротьби. Однак після падіння Паризької Комуни, як про це вже говорилося вище, умови боротьби робітничого класу змінилися та з'явилися небезпечні ознаки послаблення Інтернаціоналу.

Спроби продовжувати діяльність Інтернаціоналу по-старому були б лише на руку розкольникам. У зв'язку з цим Маркс і Енгельс внесли на розгляд Гаазького конгресу резолюцію, що пропонувала перевести Генеральну Раду до Нью-Йорка, щоб до її лав вступили члени Федеральної ради Північної Америки. Резолюцію було прийнято делегатами, незважаючи на заперечення не лише бакунінців, а й бланкістів, які підтримували марксистів з інших питань, але після ухвалення цього рішення залишили Гаазький конгрес.

Переведення Генеральної Ради до Нью-Йорка виявився в політичному, а не у формальному відношенні кінцем Першого Інтернаціоналу. Справді, Маркс і Енгельс спочатку мали деякі надії на те, що швидкий розвиток капіталізму і одночасно робочого руху в Північній Америці створять міцну основу для подальшого зростання робітничого руху, вільного від анархістської плутанини, яка захопила тоді деякі секції Інтернаціоналу, головним чином у країнах Південної Європи.

Однак цим надіям не судилося збутися. Була спроба скликати черговий конгрес Інтернаціоналу у Женеві 1873 року, але вона зазнала невдачі. Анархісти створили свій Анархістський інтернаціонал, який скликав конгреси, але поступово зійшов нанівець.

Історія діяльності Першого Інтернаціоналу у Сполучених Штатах Америки з 1872 по 1876 фактично належить до історії американського робітничого руху. У 1876 році на конференції Інтернаціоналу, скликаній у Філадельфії, на яку прибув лише один іноземний делегат від Німецької соціал-демократичної партії, Генеральна Рада Інтернаціоналу була формально розпущена, а Федеральній раді Північної Америки було доручено зберігати документи та підтримувати міжнародні зв'язки, а також скликати конгрес Інтернаціоналу, якщо з'явиться можливість.

7. Історичне значення Першого Інтернаціоналу

Історія та приклад Першого Інтернаціоналу, який дотримувався вчення Маркса і діяльність якого проходила під його безпосереднім керівництвом, — це джерело постійного натхнення для робітничого руху.

Слабкість Інтернаціоналу стала наслідком вкрай низького рівня розвитку організованого робітничого руху. Але сміливість, ініціатива та вміле керівництво, що виявляються при розгляді всіх питань, що виникали протягом восьми років його активної діяльності, та майстерне визначення основних принципів з численних незрозумілих та дуже спірних питань економічної та політичної боротьби робітничого класу, вироблення програмних завдань про завоювання пролетаріатом політичної влади, про суспільну власність, про тактичні методи та роль професійних спілок у робітничому русі, про створення політичної партії та демократичного централізму — це вічна спадщина та скарбниця для подальшого розвитку робітничого руху.

Безпосередньо з організацій Перший Інтернаціоналу та завдяки його впливу згодом зросли основні політичні партії робітничого класу.

Пояснюючи Зорге причини переміщення Генеральної Ради до Нью-Йорка, Маркс писав йому у 1873 році:

«Зважаючи на стан справ у Європі, я вважаю безумовно корисним тимчасово відсунути на задній план формальну організацію Інтернаціоналу... Події та неминучий розвиток та ускладнення станища самі подбають про відновлення Інтернаціоналу в кращій формі... З іншого боку, це зводить нанівець розрахунки континентальних урядів використовувати примару Інтернаціоналу при майбутньому хрестовому поході реакції, оскільки буржуа всюди вважають цей привид благополучно похованим».

Подібна ж впевненість у майбутньому відродженні Інтернаціоналу у новій і сильнішій формі була висловлена Енгельсом у 1874 році у листі до Зорге:

«З твоїм відходом старий Інтернаціонал повністю завершив своє існування... Будь-яке подальше зусилля вдихнути в нього нове життя було б дурістю і марною тратою сил. Упродовж десяти років Інтернаціонал панував над однією стороною європейської історії — саме тією стороною, в якій закладено майбутнє, і він може гордо озирнутися на свою роботу. Але в старій формі він себе пережив... Я думаю, що наступний Інтернаціонал — після того, як твори Маркса протягом багатьох років впливатимуть — буде чисто комуністичним і проголосить саме наші принципи» [49].

Наступний Другий Інтернаціонал лише частково виправдав це передбачення. Другий Інтернаціонал у принципі прийняв марксистську теорію, але реформізм і ревізіонізм поступово роз'їдали її у провідних демократичних партіях Західної та Центральної Європи, тому він зазнав краху у 1914 році. Пророцтво Енгельса про виникнення в майбутньому комуністичного Інтернаціоналу здійснилося через 45 років, а саме в 1919 році, коли і був створений Комуністичний Інтернаціонал.

Джерела:

1. «Основание Первого Интернационала», М., 1934, стр. 10.
2. «Основание Первого Интернационала», стр. 19.
3. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 31 стр. 8
4. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 7 стр. 551
5. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 31 стр. 454
6. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 33 стр. 278-279
7. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 31 стр. 13
8. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 31 стр. 13
9. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 32 стр. 218
10. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 31 стр. 11
11. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 31 стр. 11
12. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 31 стр. 11
13. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 31 стр. 11

14. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 31 стр. 11
15. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 32 стр. 558
16. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 31 стр. 417
17. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 19 стр. 154
18. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 16 стр. 10
19. «Базельский конгресс Первого Интернационала 6—11 сентября 1869», М., 1934, стр. 85.
20. «Базельский конгресс Первого Интернационала 6—11 сентября 1869», М., 1934, стр. 85.
21. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 16 стр. 9
22. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 16 стр. 9
23. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 16 стр. 10
24. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 16 стр. 199
25. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 16 стр. 9
26. «Генеральный Совет Первого Интернационала 1870—1871, Протоколы», М., 1965, стр. 353.
27. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 18 стр. 143
28. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 16 стр. 202
29. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 32 стр. 558
30. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 16 стр. 11
31. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 16 стр. 11
32. «Генеральный Совет Первого Интернационала 1864—1866», М., 1961, стр. 151.
33. «Proces-verbaux du congres de L'Association Internationale des Travailleurs reuni a Lausanne du 2 au 8 Septembre 1867» Chaux-de Fonds 1867 p. 20
34. Ibid p. 131
35. «Генеральный Совет Первого Интернационала 1868—1870. Протоколы», М., 1964, стр. 224.
36. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 32 стр. 465
37. I. Guillaume L'Internationale: Documents et Souvenirs 1864-1878, Paris 1905-1910 vol II p. 45
38. Emile de Laveleye, The Socialism of Today, London, p. 202-203
39. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 17 стр. 5

40. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 17 стр. 274
41. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 17 стр. 281
42. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 33 стр. 538
43. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 33 стр. 175
44. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 33 стр. 172
45. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 17 стр. 429
46. Г. М. Стеклов, Первый Интернационал, М., 1923, стр. 248.
47. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 33 стр. 413
48. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 18 стр. 154
49. К. Маркс и Ф. Энгельс соч. т. 33 стр. 537

Оригинальная статья